



Dynamikker i ekstremistiske miljøer

Manni Crone

DIIS Working Paper 2010:24

MANNI CRONE

Seniorforsker, ph.d., DIIS
mcr@diis.dk

DIIS Working Papers make available DIIS researchers' and DIIS project partners' work in progress towards proper publishing. They may include important documentation which is not necessarily published elsewhere. DIIS Working Papers are published under the responsibility of the author alone. DIIS Working Papers should not be quoted without the express permission of the author.

DIIS WORKING PAPER 2010:24

© Copenhagen 2010
Danish Institute for International Studies, DIIS
Strandgade 56, DK-1401 Copenhagen, Denmark
Ph: +45 32 69 87 87
Fax: +45 32 69 87 00
E-mail: diis@diis.dk
Web: www.diis.dk
Cover Design: Carsten Schiøler
Layout: Ellen-Marie Bentsen
Printed in Denmark by Vesterkopi AS
ISBN: 978-87-7605-406-9
Price: DKK 25.00 (VAT included)
DIIS publications can be downloaded
free of charge from www.diis.dk

CONTENTS

Resumé	4
Radikalisering og religion	5
Ideologi, handling og anerkendelse	7
Ideologi eller begivenheder?	8
Rekruttering eller tilslutning?	9
Transnationale forbindelser	10
Alder og exit	11
Afsluttende bemærkninger	12
Litteraturliste	14

RESUMÉ

Radikalisering beskrives ofte som en proces, hvor en person gradvist tilegner sig en radikal ideologi eller en religiøs overbevisning og således trin for trin bliver i stand til at begå vold eller terror. Der er altså tale om en proces, der går fra tale til handling. Det er ligeledes en udbredt opfattelse, at radikalisering indledes ved, at en "radikalisator" gennem ideologisk påvirkning rekrutterer unge til et ekstremistisk miljø.

På baggrund af de seneste terrrorsager i Danmark samt vidnesbyrd fra tidligere militante vil dette *DIIS Working Paper* beskrive dynamikker i ekstremistiske miljøer og argumentere for:

- at voldelig ekstremisme ikke nødvendigvis starter med religion eller ideologi, men at et ønske om at udtrykke sin modstand eller at gøre en forskel kan føre til, at en person tilegner sig en ekstremistisk ideologi
- at ekstremistiske miljøer ikke kun anspores af ideologi, men også af begivenheder
- at unge mennesker sjældent rekrutteres, men ofte selv aktivt opsøger ekstremistiske miljøer
- at selv om man i Europa i stigende grad taler om "homegrown" eller hjemmedyrket terrorisme, spiller transnationale forbindelser stadig en vigtig rolle i ekstremistiske miljøer
- at det ikke er ideologer, men aktivister, der er afgørende for udviklingen af voldelige grupper
- at islam-ekstremistiske miljøer har mange lighedspunkter med andre ekstremistiske miljøer.

De ideer, der præsenteres i denne rapport, er i vid udstrækning udviklet i samarbejde med Ann-Sophie Hemmingsen. Der er tale om foreløbige overvejelser og konklusioner, som bygger på længe-revarende feltarbejde, tilstedeværelse under danske terrorretssager (Glostrupsagen, Glasvejsagen, en sag om opfordring til at kidnappe danskere et sted i udlandet) samt vidnesbyrd fra tidligere militante. Fokus er på de seneste danske terrrorsager, men herfra drages paralleller til andre lignende miljøer.

RADIKALISERING OG RELIGION

Mange definitioner af radikaliseringsproces betragter religion eller ideologi som den udløsende faktor for et ekstremistisk engagement.¹ Det hollandske antiradikaliseringsprogram "Amsterdam against radicalization" beskriver fx radikaliseringsproces som "en proces, hvor en person i stigende grad kommer under indflydelse af radikale ideer" (Municipality of Amsterdam 2007). Europa-Kommissionen definerer ligeledes radikaliseringsproces som "det fænomen, at personer tilegner sig holdninger, synspunkter og ideer, som på sigt kan føre til terrorisme" (European Commission 2007).

Uanset om radikaliseringsproces fører til ideologisk eller voldelig ekstremisme, er det altså i ovennævnte definitioner ideer, som driver radikaliseringsprocessen frem og på sigt kan føre til voldelige handlinger.

Den danske efterretningstjeneste, PET (Center for terroranalyse), opererer med en definition af radikaliseringsproces, der ikke i samme grad betoner ideernes betydning. De beskriver radikaliseringsproces som "en proces, hvori en per-

son i stigende grad accepterer anvendelsen af udemokratiske eller voldelige midler, herunder terror". Men samtidig opererer de med forskellige radikaliseringsfaser, hvor fase 1 (som ikke nødvendigvis er den første i kronologisk forstand) består i, at "der etableres kontakt mellem radikaliseringsproces og en person, der er modtagelig over for radikale ideer." (PET/Center for terroranalyse). En forudsætning for, at radikaliseringsproces kan finde sted, er altså en person, som er "modtagelig over for radikale ideer" eller "kognitivt åben" (Wiktorowicz 2005). Radikaliseringsprocessen indledes således ved, at en søgende person får kontakt med en radikaliseringsproces, som kan "vejlede" eller måske ligefrem "indoktrinere".

På baggrund af de seneste terrrorsager i Danmark og udlandet er der imidlertid grund til at uddybe, hvilken rolle religion eller ideologi mere præcist kan spille i ekstremistiske miljøer. Med "ekstremistiske miljøer" tænkes her på miljøer, hvori der findes personer, som ikke bare accepterer, men selv udøver eller har forsat om at udøve vold. Sådanne miljøer er sjældent velstrukturerede og organiserede med en decideret leder og klare kontrollinjer. Der er snarere tale om en løs kreds af personer, hvor folk er venner eller bare hænger ud sammen. Miljøer af denne type er hele tiden i forandring, idet nogen forlader miljøet, mens andre kommer til. Den amerikanske terrorforsker Marc Sageman taler i den forbindelse om "a bunch of guys" (Sageman 2004).

Med hensyn til religionens eller ideologiens rolle, er der ikke noget, der tyder på, at en teologisk eller ideologisk fordybelse trin for trin fører til en vilje til at begå vold eller terror. Hvis man ser på de seneste terrrorsager i Danmark, tegner der sig et andet billede. Fx kan et ønske om at gøre noget i forhold til en situation, der opfattes som uretfærdig, eller et ønske om at komme ud i verden og gøre en forskel, føre til, at en person engagerer sig i et ekstremistisk miljø, som abonnerer på en bestemt ideologi.

¹ I denne sammenhæng refererer jeg til diverse definitioner af radikaliseringsproces, men undgår selv så vidt muligt at bruge termen, idet jeg i stedet taler om ekstremisme.

Men det ideologiske engagement er sjældent det primære endsige det udslagsgivende.

En af de dømte i den danske Glasvejsag havde efter eget udsagn et stærkt ønske om at handle og komme i kamp. Derfor shoppede han rundt mellem en lang række miljøer, som han håbede kunne give adgang til et militant engagement. Først opsøgte han Hizb ut-Tahrir; derefter et miljø, der havde forbindelse til den såkaldte "Glostrupsag". I 2006 ville han til Libanon for at kæmpe. Året efter tog han til Pakistan, hvor han kom i kontakt med et miljø omkring Den røde Moske, som på daværende tidspunkt havde forbindelse til både al Qaeda og pakistansk Taleban. Det lykkedes ham at komme videre til den nordvestlige del af Pakistan, hvor han ifølge anklagemyndigheden havde opholdt sig i en træningslejr. De miljøer, han opsøgte, er yderst forskellige i ideologisk forstand, og selv om han på et tidspunkt gik til undervisning hos den danske imam Abu Ahmed, der er kendt for ekstremistiske synspunkter, er der intet, der tyder på, at hans sporadiske deltagelse i en studiegruppe har været udslagsgivende for hans militante engagement. Tværtimod har han selv forklaret, at han vedholdende har søgt adgang til miljøer, hvor han kunne finde våben, træning og spænding.

En tidligere svensk nynazist fortæller ligeledes, at han gik ind i en nynazistisk gruppe uden at have det store kendskab til ideologien. Da han på et tidspunkt begyndte at interessere sig for gruppens ideologi, blev han slået af den modsætning, der var mellem gruppens handlinger og ideologien. Kendskabet til ideologien blev derfor et første skridt på vej *ud* af gruppen – ikke det første skridt på vej *ind* i et ekstremistisk engagement.

De seneste år har der ligeledes været eksempler på personer, der krydser over fra højre- eller venstre-ekstremistiske miljøer til islam-ekstremistiske miljøer med sympati for al Qaeda. Termen "islam-ekstremisme" skal her blot understrege, at ligesom der findes højre- og ven-

strefløjsektremisme, findes der voldelige miljøer, som retfærdiggør deres handlinger ved at referere til islam. Men hvis man ser på sådanne personer, der krydser over fra én type miljø til et andet, er den røde tråd i deres løbebane hverken en bestemt religion eller ideologi (der tilsyneladende let kan skiftes ud), men netop ekstremismen og det militante engagement.

Pointen er ikke, at religion eller ideologi ikke spiller nogen rolle. Ekstremistiske miljøer er typisk bundet sammen af en specifik ideologi, som definerer gruppen og afgrænser den fra andre ekstremistiske miljøer. Desuden er personer i ekstremistiske miljøer ofte glødende tilhængere af en bestemt ideologi eller religiøs fortolkning. Pointen er blot, at religion eller ideologi ikke er *årsag* til radikaliserings endsige den udløsende faktor. Ofte er kendskabet til den ideologi, der udgør en fælles reference i et ekstremistisk miljø, ret overfladisk. Det gælder nok især for aktivisttyperne, altså for personer, der har et stærkt *drive* mod handling eller spænding.

Men religionen eller ideologien spiller uden tvivl en anden rolle. Den kan bruges til at retfærdiggøre et militant engagement; den reducerer kompleksitet, dvs. den bringer orden i en kompleks verden ved præcist at definere venner og fjender samt give præcise anvisninger på hvilke midler, der er legitime for at nå et bestemt mål. En dyrerets-aktivist vil næppe gennemføre et martyrangreb, fordi det ikke er et operativt middel, der er artikulert i hans ideologi. "Martyr" er derimod et begreb, der indgår i en islam-ekstremistisk semantik, hvorfor et sådant middel er en operativ mulighed for personer, der indgår i miljøer af denne type. Ekstremistiske varianter af religion eller ideologi muliggør altså specifikke former for voldelig praksis.

Når det gælder taktik er det dog ikke nødvendigvis ideologiske overvejelser, der er i højsædet. En bestemt ideologi kan naturligvis promovere særlige former for vold – selvmords-

bomber, flykapringer, gadekamp etc. – men grundlæggende set finder aktivisterne løsningen i processen ved hele tiden at tage højde for den konkrete kontekst. Hvis der indføres skærpede sikkerhedsregler i lufthavne, bliver visse typer aktioner umulige, og aktivister må derfor kreativt finde på nye former for aktioner.

Ideologien er altså snarere det kit, der binder et ekstremistisk miljø sammen. Selv om ideologien ikke er årsag til ekstremisme, og kendskabet til ideologi ofte er temmelig overfladisk, er det alligevel usandsynligt, at man kan være medlem af et militant miljø, hvis ikke man i et eller andet omfang tilslutter sig den pågældende ideologi og helt grundlæggende er enig i hvem, der er ven, og hvem, der er fjende. Ideologien fungerer altså som adgangsbillet til et miljø, der af vidt forskellige grunde opfattes som attraktivt.

IDEOLOGI, HANDLING OG ANERKENDELSE

Ideologi og handling er ikke nødvendigvis to stadier i en radikaliseringsproces – først ideologi, derefter handling – men snarere to alternative positioner, man kan indtage i et ekstremistisk miljø. Et ekstremistisk miljø består ikke af personer, der hver især befinder sig på et bestemt stadie af en radikaliseringsproces, men af personer med vidt forskellige evner og kapaciteter. Nogen har interesse for ideologi, andre er tiltrukket af våben og spænding, atter andre har måske talent for at rejse penge, nogen har vigtige kontakter i udlandet, mens andre bare hænger ud med deres venner. Man kan sige, at der eksisterer en vis arbejdsdeling i et ekstremistisk miljø, og at det ikke nødvendigvis er den ideologisk stærke, der er bedst til at lave sprængstof eller kæmpe gadekamp.

Alle i et miljø kan altså have deres særlige rolle og funktion, men aktivisttyperne er helt nødvendige for, at der rent faktisk sker noget.

Gotfred Appel, der må opfattes som Blekingegadebandens chefideolog, kunne have holdt studiekredse i al evighed. Hvis ikke der i miljøet havde været nogle aktivister, som var villige til at handle og tage en stor risiko, var der ikke opstået en decideret militant gruppe. Men fordi aktivisterne er nødvendige – og fordi de påtager sig den største risiko – vil de ofte ligge højt i det interne hierarki og have høj status, i det omfang deres aktiviteter overhovedet er kendt af andre.

Der kan sagtens være gensidig respekt mellem forskellige typer i et miljø, og aktivisten kan se op til de ideologisk stærke, men generelt har aktivisten større og mere blivende status end dem, der kan rejse penge, brænde cd'er eller lave folkekøkken. Slimane Abderahmane, den tidligere danske fange på Guantánamo, kunne være et muligt eksempel på en sådan person, som qua sit militante engagement og efterfølgende internering i Guantánamo-lejren har opnået en mere permanent status i visse ekstremistiske miljøer. Denne status skyldes hverken ækvilibristisk koran-tolkning eller kendskab til *hadith* (overleveringer om hvad Profeten har sagt og gjort), men netop konkret militant erfaring.

Man kan således tale om, at der sker et udskilningsforløb i ekstremistiske miljøer – altså en form for konkurrence om, hvem der kan gå længst. Hvem, der tør, når det kommer til stykket, og hvem, der rent faktisk har evnerne.

Det er ofte blevet hævdet, at unge søger ind i ekstremistiske miljøer, fordi de søger anerkendelse fra ældre militante, der opfattes som en slags faderfigurer. Men det er i lige så høj grad faderfigurerne, der er afhængige af de unges anerkendelse. Det ses ofte, at lidt ældre personer i et ekstremistisk miljø byder ind med ideologi, internationale kontakter eller operativt incitament uden selv at være decideret operative (fx Gotfred Appel, Omar Bakri,

Anjem Choudry, Said Mansour²). Det kan i en periode give status i et miljø, men denne status er skrøbelig. Unge aktivister, der er på udkig efter et militant engagement, har muligvis for en kort bemærkning brug for ideologisk vejledning for at komme i kontakt med militante miljøer i udlandet. Men i det øjeblik, de slår ind på en militant løbebane, vil den ideologiske rådgivning ofte få en mere sekundær karakter. Aktivister er først og fremmest på udkig efter personer, der kan facilitere det militante engagement, sørge for træning eller operativ opgradering. I miljøer, hvor man tilslutter sig en voldelig ideologi, har ideologerne brug for de militante, mens de militante ikke i samme grad har brug for ideologerne. I takt med at Blekingegadebanden konsoliderede sig og begyndte at udføre voldelige aktioner, røg Gotfred Appel ud på et sidespor.

IDEOLOGI ELLER BEGIVENHEDER?

Et ekstremistisk miljø er generelt afhængigt af, at der sker noget, som skaber momentum for en særlig sag eller for de grupper, som støtter op omkring den pågældende sag. I forlængelse af det foregående er det altså ikke nødvendigvis ideologi, der får personer til at gå ind i et ekstremistisk miljø, men også begivenheder. Terrorangrebet i New York 11. september 2001 kan betragtes som en sådan begivenhed, der pludselig skabte stor opmærksomhed omkring al Qaedas budskab. Anjem Choudry – leder

² Gotfred Appel var førende ideolog i miljøet omkring Blekingegadebanden og formulerede bl.a. "snylterstatsteorien". Omar Bakri var en ledende prædikant i det islam-ekstremistiske miljø omkring Finsbury Park i London og leder af gruppen al-Muhajirun. Anjem Choudry er gået i Bakris fodspor og har bl.a. været leder af den nu forbudte London School of Sharia. Said Mansour eller "boghandleren fra Brønshøj" er dansk-marokkaner, som i 2007 fik en dom for at incitere til terrorhandling.

af den nu forbudte London School of Sharia – har fortalt, at det efter 9/11 blev meget lettere at tiltrække folk. Terrorangrebet i New York blev fulgt op af Madrid-bomberne i 2004 og terrorattentatet i London i 2005. Disse attentater på europæisk jord kunne inspirere og incitere andre til at gøre noget lignende, fordi de med al tydelighed viste, at det var muligt at gennemføre attentater af denne karakter. Ligeledes kunne kampe omkring Ungdomshuset i København virke tiltrækkende på unge, der gerne ville i kontakt med et militant miljø.

Snarere end ideologi kunne man hævde, at det er begivenheder, der inspirerer og inciterer unge mennesker til at slå ind på en militant løbebane, men dermed også, at manglen på begivenheder eller markante mærkesager kan dræne eller afmatte et ekstremistisk miljø. Der eksisterer en vis konkurrence på det ekstremistiske marked, og det gælder hele tiden om at holde liv i forestillingen om, at netop dette miljø er på forkant og kan give adgang til *action*.

Efter 2005 har der ikke i Europa været gennemført et attentat med reference til islam eller al Qaeda, hvorimod flere plots er blevet optrævlet og forpurret. I en mindre skala kan terrorretssager dog udgøre sådanne begivenheder, der for en tid kan *booste* et ekstremistisk miljø. Terrorretssager udgør en scene, hvor en modkultur offentligt kan vise sin modstand mod det etablerede system – gennem påklædning, demonstrativ opførsel eller ved åbenlyst at vise foragt for retten og ordensmagten. Sikkerhedsforanstaltninger i forbindelse med en retssag vidner om, at myndigheder anser det pågældende miljø for at udgøre en konkret sikkerhedstrussel, ligesom mediedækning kan give indtryk af, at miljøet er vigtigt og betyder noget. Retssager kan også fungere som mødested for personer, som vil have kontakt til ellers lukkede ekstremistiske miljøer.

Det er altså ikke kun ideologierne, der tiltrækker eller inspirerer, men i lige så høj grad

konkrete begivenheder, som skaber interesse for bestemte ideologier. Det siges ofte, at al Qaedas ideologi i dag inspirerer unge muslimer til at begå terror, men mere præcist kunne man hævde, at det er konkrete terrorattentater, fremdriften hos al Shabaab³ eller lignende, som inciterer unge mennesker til kursorisk at interessere sig for en bestemt ideologi. Betydningen af begivenheder kan også forklare, hvorfor nogle ideologier i bestemte perioder har større tiltrækningskraft end andre.

REKRUTTERING ELLER TILSLUTNING?

Er radikaliseringsprocesser *top-down* fænomener, hvor stærke ideologer eller "radikalisatorer" bevidst rekrutterer til ekstremistiske miljøer, eller er *bottom-up* fænomener, hvor unge mennesker selv-radikaliseres via internettet eller på egen hånd tager initiativ til at opsøge ekstremistiske miljøer?

Det har været en udbredt opfattelse, at radikaliseringsprocesser starter ved, at et ungt menneske kommer i kontakt med en mere erfaren "radikalisator". Herved fremstilles den unge som passiv, mens den ældre og erfarne person er den aktive. Meget tyder imidlertid på, at unge også selv aktivt opsøger ekstremistiske miljøer, og at de netop gør det med henblik på at komme i kontakt med ligesindede, herunder også ældre og mere erfarne militante.

Strengt taget er de to fænomener (top-down og bottom-up) dog ikke nødvendigvis modstridende. Ofte vil der i en ekstremistisk subkultur indgå både top-down og bottom-up processer på samme tid, og selv på det individuelle plan

er de to processer ikke nødvendigvis modstridende. En person kan aktivt søge adgang til et ekstremistisk miljø, og hvis dette forehavende lykkes, vil der efter al sandsynlighed i dette miljø befinde sig mere erfarne personer, som søger at påvirke den nyankomne – enten i form af ideologisk påvirkning eller i form af operativt incitament. I udgangspunktet er det dog mere præcist at tale om "tilslutning" end "rekruttering".

En person kan fx på eget initiativ rejse ud for at få kontakt til et militant miljø i udlandet. Hvis det lykkes at få kontakt til en organiseret gruppe i udlandet, vil den pågældende person kunne bruges af denne gruppe til at udføre særlige opgaver. Selv om det militante engagement skete på eget initiativ (bottom-up), udelukker det altså ikke, at engagementet efterfølgende via en top-down proces kanaliseres i en særlig retning i form af særlige opgaver. En person, der har opnået kontakt med et ekstremistisk miljø i udlandet, kan blive sendt tilbage til sit hjemland med det eksplicite formål at udføre en aktion, rekruttere eller skaffe penge. Således kan et initiativ nedefra på sigt føre til mere topstyrede processer. I en dansk sammenhæng har man set eksempler på personer, som efter kontakt med PFLP, al Qaeda eller al Shabaab⁴ har gennemført eller haft forsæt om at gennemføre voldelige aktioner i Danmark eller andetsteds.

Det afgørende er imidlertid, at man ikke kan radikaliserer personer, som ikke selv i et vist omfang er åbne for et militant engagement.

3. Al-Shabaab (de unge): islam-ekstremistisk gruppe i Somalia, som har tilsluttet sig al Qaeda. Rekrutterer primært i Somalia, men tiltrækker også unge fra Europa og USA.

4. Blekingegadebanden havde kontakt til PFLP, the Popular Front for the Liberation of Palestine. En person, som er dømt i Glasvejsagen havde ifølge PET og anklagemyndigheden haft kontakt med en højtstående al Qaeda "facilitator". Den anklagede i sagen om drabsforsøg på Kurt Westergaard havde sandsynligvis haft kontakt til al-Shabaab (De Unge), en islam-ekstremistisk gruppe, der har tilsluttet sig al Qaeda. Al-Shabaab kæmper primært i Somalia, men rekrutterer også i Europa og USA.

Personer, som bevidst opsøger et ekstremistisk miljø, er sandsynligvis åbne for et sådant engagement. Kontakten med en såkaldt ”radikalisator” er derfor ikke nødvendigvis det første skridt, hvor den unge slår ind på en radikaliseringsløbebane, men blot det øjeblik, hvor engagementet bliver synligt, og den unge evt. kommer ind på radaren hos offentlige myndigheder.

Under alle omstændigheder kan man argumentere for, at personer i ekstremistiske miljøer ikke blot bliver passivt rekrutteret, men at de selv aktivt søger at få adgang til den pågældende modkultur, eller at de bliver trukket ind i miljøet af venner og bekendte. Selvfølgelig kan der forekomme tilfælde, hvor unge lader sig forføre af en lidt ældre og erfaren person, men i så fald er det, fordi den erfarne person har noget konkret at tilbyde.

Hvis en ”radikalisator” skal være den drivende kraft i et miljø, kræver det, at der i et miljø rent faktisk findes en person, der har tilstrækkelig karisma til at indtage denne rolle. Omar Bakri, der var leder af den islam-ekstremistiske gruppe al-Muhajirun i London, har muligvis i en periode kunnet spille en sådan rolle. Men det er på ingen måde givet, at der i et ekstremistisk miljø findes én eller flere personer, der har format til at udfylde rollen som ”radikalisator”. Og som antydnet kan en sådan rolle være af flygtig karakter.

TRANSNATIONALE FORBINDELSER

Efter London-attentatet i 2005 blev termen ”homegrown” eller ”hjemmedyrket” terrorisme pludselig et kodeord, når det gjaldt forståelsen af terrorisme i Europa og USA. ”Homegrown” indebar på den ene side, at de implicerede i vestlige terror-plots var født og opvokset i Vesten, men samtidig en forestilling om, at de var selv-radikaliserede, dvs. at de ikke havde haft

kontakt til terrorgrupper i udlandet (Crone & Harrow 2010). Det viste sig dog hurtigt, at de implicerede i London-attentatet rent faktisk havde haft kontakt til militante grupper i Pakistan, og det er langt fra usædvanligt, at personer med tilknytning til ekstremistiske miljøer opsøger tilsvarende miljøer i udlandet.

Medlemmer af Blekingegadebanden opholdt sig på et tidspunkt i en PFLP-træningslejr i Jordan, BZ-bevægelsen havde kontakt med tilsvarende miljøer i Tyskland, og siden 80’erne har det været muligt at opsøge skiftende jihad-områder i Afghanistan, Bosnien, Tjetjenien, Kashmir, Irak, Pakistan, Yemen eller Somalia. Hvis man ser på terrorattentater eller -plots i vestlige lande, som implicerer islam-ekstremistiske miljøer, er der stadig efter 2004 transnationale forbindelser i mere end halvdelen af tilfældene (Crone og Harrow 2010).

Hvis man kaster et blik på Danmark, må man konstatere, at med mulig undtagelse af Vollsmose-sagen, har der i de seneste terrorsager været forbindelse til grupper, personer eller træningsfaciliteter i udlandet. I Glostrup-sagen havde nogle af de tiltalte besøgt Omar Bakri, leder af gruppen al-Muhajirun i London; i Glasvejsagen havde en af de dømte ifølge PET været i en træningslejr i Pakistan med forgreninger til al Qaeda; endelig har den person, som er tiltalt for drabsforsøg på Kurt Westergaard, efter al sandsynlighed haft kontakt til al-Shabaab i Somalia eller Kenya. Spørgsmålet er dog, i hvilket omfang sådanne transnationale forbindelser bidrager til ekstremisme.

Det er næppe transnationale forbindelser, der udløser et ekstremistisk engagement. Der kan naturligvis være tilfælde af decideret rekruttering som fx under krigen i Bosnien i 90’erne. Men medlemmer af Blekingegadebanden var selv med til at skabe kontakt til PFLP, og i nogle af de seneste danske terrorsager – Glasvejsagen, attentatet mod Kurt Westergaard – var det formentlig de implicerede selv, som på egen hånd opsøgte militante miljøer i udlandet. Men hvis

det rent faktisk lykkes for personer i et ekstremistisk miljø at få kontakt til et militant miljø i udlandet, kan en sådan kontakt føre til, at aktivisten går et skridt længere end han eller hun ellers ville have gjort. Barrierer kan overvindes ved at være sammen med militante ikoner fra udlandet, fordi aktivisten dermed kan føle sig som del af en væsentlig sag og derfor bliver villig til at gå længere, end det måske ellers havde været tilfældet.

Decideret træning eller deltagelse i kamp-handlinger kan naturligvis føre til operativ opgradering. Men transnationale forbindelser kan også betyde, at det militante engagement kanaliseres i en bestemt retning – evt. i hjemlandet. Det var tilfældet med Blekingegadebanden og har muligvis også været tilfældet i nogle af de seneste danske terrorsager. En person, som er dømt i Glasvejsagen, havde været i Pakistan og begyndte *efterfølgende*, da han kom tilbage i Danmark, at involvere en afghansk ven i, hvordan man fremstiller sprængstof. Den tiltalte i Westergaard-sagen havde *efter* ophold i Kenya og Somalia været en tur i Sverige for at hverve personer til al-Shabaab. Selve attentatforsøget mod Kurt Westergaard fremstilles ofte som primitivt og spontant, men kunne meget vel være udtryk for operationel opgradering i form af stor sikkerhedsbevidsthed. Den tiltalte udførte som bekendt attentatet alene, hvorved han undgik kommunikation og dermed sårbarhed over for en efterretningstjeneste, samt med en økse – et våben, der næppe ville påkalde sig en efterretningstjenestes opmærksomhed.

ALDER OG EXIT

Langt de fleste af de personer, der befinder sig i ekstremistiske miljøer, er unge mellem 15 og 30 med hovedvægt på 18-25-årige. Det giver derfor mening at se ekstremistiske miljøer som en form for ungdomskultur, der samtidig

udgør en modkultur til det eksisterende samfund (Roy 2010). Ofte er det netop en af attraktionerne ved denne type miljø, at de giver unge mulighed for at tydeligt at udstille deres modstand mod et samfund, der opfattes som borgerligt, materialistisk el. lign.

Men hvis der findes en hovedvægt af personer mellem 15 og 30, kunne noget tyde på, at der i ekstremistiske miljøer sker en ”naturlig afgang” i den sidste del af tyverne (Olsen 2009). Nogen bliver ganske enkelt trætte af at leve på kanten af samfundet, mens andre stifter familie eller får lyst til at afprøve andre sider af sig selv. For nogen bliver det en smule patetisk at hænge ud med unge på 16. Men enkelte personer bliver hængende. Det drejer sig ofte om professionelle militante eller om personer, der ikke har andre muligheder. De kan få en rolle som den ældre aktivist, der har militant erfaring, internationale kontakter eller kendskab til ideologi. Men disse erfarne militante er hele tiden afhængige af, at de unge accepterer dem og gider at være sammen med dem. De er derfor konstant i fare for at blive marginaliseret, hvis ikke de har noget substantielt at tilbyde de unge i miljøet. Enkelte personer kan muligvis i kraft af tidligere bedrifter opnå en status af mere permanent karakter.

En del litteratur om ekstremistiske miljøer i 70’erne og 80’erne fremhæver voldelige konflikter med politi og myndigheder som en væsentlig årsag til, at ellers ikke-voldelige subkulturer udvikler sig til ekstremistiske miljøer (Porta 1995). Men det udelukker på den anden side ikke, at mere personspecifik kontakt med politi og myndigheder – fx præventive samtaler, anholdelse, retssag eller dom – i nogle tilfælde kan føre til, at en person vælger at forlade et ekstremistisk miljø. I forbindelse med rydning af Ungdomshuset var der visse unge, som efter kontakt med politiet valgte at glide ud af det militante miljø. Nogle af disse unge kom fra ressourcestærke miljøer og ville formentlig

ikke risikere at ødelægge gode fremtidsudsigter med en plet på straffeattesten.

AFSLUTTENDE BEMÆRKNINGER

Oftest fremstilles religion eller ideologi som det første trin i en radikaliseringsproces. Hvis en person bliver *meget* religiøs, betyder det samtidig, at han eller hun bliver meget radikaliseret. På baggrund af de seneste terrorsager i Danmark samt vidnesbyrd fra tidligere militante stiller dette working paper spørgsmålstegn ved denne antagelse. I stedet argumenteres for, at det snarere er et ønske om at udtrykke sin modstand mod det eksisterende samfund eller at handle og gøre en forskel, der får nogle unge til at opsøge ekstremistiske miljøer, hvor de så tilslutter sig en ekstremistisk ideologi.

Ekstremistiske miljøer er ikke drevet af ideologi, men i mindst lige så høj grad af konkrete begivenheder, der kan skabe opmærksomhed om bestemte ideologier eller inspirere til konkret handling.

Der argumenteres ligeledes for, at unge mennesker ikke nødvendigvis rekrutteres af en ældre ”radikalisator”, men at ressourcestærke unge selv opsøger ekstremistiske miljøer, som skal give adgang til et militant engagement evt. i udlandet.

Det er de få voldelige aktivister – altså personer, som er rede til at udøve voldelige handlinger og løbe en stor risiko – der er afgørende for, om et subkulturelt ungdomsmiljø udvikler sig til et decideret ekstremistisk miljø. Ekstremistiske miljøer – altså miljøer, hvor der findes personer, som ikke bare *accepterer* brugen af vold, men selv er rede til at udøve vold – er sjældent organiserede, strukturerede grupperinger med klare kontrollinjer, men oftere en løs gruppe af venner, som hele tiden ændrer sig, fordi nye kommer til, mens andre søger nye græsange.

Trods de seneste års tale om ”homegrown” eller hjemmedyrket terrorisme spiller transnationale forbindelser til grupperinger i udlandet stadig en vigtig rolle i ekstremistiske miljøer.

Men hvis ideologi ikke er en primær årsag til radikalisering, må det betyde, at radikalisering næppe kan imødegås med modideologier eller såkaldte ”counter narratives”. For at imødegå radikalisering har man de senere år gennemført anti-radikaliseringsskemaer, som opererede på det ideologiske niveau fx i form af holdningsbearbejdelse. Initiativer af denne art kunne fx bestå i demokratiundervisning eller inddragelse af muslimske lærere, der skulle gå i rette med fatwaer fra al Qaeda og i stedet fremme ”moderate” tolkninger af islam. Den engelske anti-terrorstrategi taler fx om, at man skal ”udfordre den ideologi, der støtter voldelig ekstremisme, og støtte dem, som udvikler positive alternativer” (Home Office 2009: 88).

En sådan tilgang hviler dog på en temmelig intellektualistisk opfattelse af, hvad der får mennesker til at handle på en bestemt måde: at personer handler eller udøver vold, fordi de har sat sig ind i noget materiale på internettet eller studeret ekstremistisk ideologi. Men hvis en ung mand eller kvinde bevidst er slået ind på en militant løbebane for at få spænding, status eller udtrykke sin modstand mod det eksisterende samfund, vil han eller hun næppe være modtagelig for budskaber om ”demokrati” eller ”islam som en fredselskende religion”. Det er ofte de relativt ressourcestærke, som går længst, og netop denne gruppe er vanskelig at påvirke med ideologiske budskaber.

Men hvad kan man så gøre? Først og fremmest bør den primære målgruppe indkredsnes til at være militante ekstremister – altså decideret kriminelle eller personer, som er på vej ind i voldelige miljøer – ikke personer, som blot er del af en bredere ungdomskultur. Det gælder også, selv om der i en sådan ungdomskultur findes personer, der accepterer voldelige grupper eller giver udtryk for modstand mod det

eksisterende samfund. Det er en vigtig del af et liberalt samfund, at man – inden for lovens rammer – har lov til at have ekstreme holdninger og ligefrem ytre dem i det offentlige rum.

Men det betyder, at problemer med ekstremistiske miljøer først og fremmest er politiarbejde – herunder også præventive indsatser. I det omfang det overhovedet er muligt at gøre noget præventivt i forhold til de forholdsvise få, som bevæger sig ind i et decideret voldeligt miljø, må det gå ud på at give disse personer nogle muligheder, som udgør et reelt og attraktivt alternativ til deres nuværende situation og militante engagement. Tidligere erfaringer viser, at det alt andet lige er nemmere at forlade et militant miljø, hvis man har nogle andre muligheder, som er reelt attraktive – dvs. alternativer, som ikke nødvendigvis kræver en ændring af holdninger eller habitus.

LITTERATURLISTE

- Crone, Manni og Martin Harrow 2010, "Homegrown Terrorism in the West, 1989-2008". Paper præsenteret på "terror-mindedness"-seminar på Institut for Statskundskab januar 2010. Kan rekvireres ved henvendelse til forfatterne.
- European Commission 2007, *Terrorist recruitment: Commission Communication addressing the factors contributing to violent radicalisation*, MEMO/05/329.
- Home Office 2009, "The UK Counter-Terrorism Strategy", London: Office for Security and counter-Terrorism, <http://security.homeoffice.gov.uk/counter-terrorism-strategy/>.
- Knudsen, Peter Øvig 2007, *Blekingegadebanden. Den danske celle*, København: Gyldendal.
- Municipality of Amsterdam 2007, *Amsterdam against radicalization*.
- Olsen, Jon 2008, *Roads to Militant Radicalization*, DIIS Report 2009:12.
- PET/Center for terroranalyse (dato ikke oplyst), "Radikalisering og terror", http://www.pet.dk/upload/radikalisering_og_terror.pdf.
- Porta, Donatella della 1995, *Social Movements, Political Violence and the State. A comparative Analysis of Italy and Germany*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Roy, Olivier 2009, "Al-Qaeda in the West as a Youth Movement: The Power of a Narrative", in Michael Emerson (ed.), *Typologies of Radicalization in Europe's Muslim Communities*, Brussels: Centre for European Policy Studies.
- Sageman, Marc 2004, *Understanding Terror Networks*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Wiktorowicz, Quintan 2005, *Radical Islam Rising: Muslim Extremism in the West*, Lanham: Rowman and Littlefield Publishers.

